

FIZISKO PERSONU DATU AIZSARDZĪBA DARBĀ AR LIETAS MATERIĀLIEM

Mg. iur. Jānis Kāršenieks,

Daugavpils Universitātes studiju programmas „Juridiskā zinātne” doktorants, Latvija

Ievads

Pēdējā laikā aktualizējušies jautājumi saistībā ar 2016. gada 27. aprīlī pieņemto un stājušos spēkā Eiropas Parlamenta un Padomes 2016. gada 27. aprīļa regulu (ES) 2016/679 par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti un ar ko atceļ Direktīvu 95/46/EK (Vispārīgā datu aizsardzības regula). Saskaņā ar Regulu būtiski grozīta personas datu aizsardzības kārtība. Tāpēc līdz tās piemērošanas uzsākšanai 2018. gada 25. maijā personas datu apstrādes veicējiem (pārziņiem) ir jāsteno vairāki regulā noteiktie pasākumi.

Vispārīgās datu aizsardzības regulā noteiktie maksimālie sodi līdz pat 20 miljoniem eiro rosina pārziņus pārvērtēt paveikto personas datu apstrādes tiesiskuma nodrošināšanā, ievērojot gan personas datu aizsardzības aspektus, gan arī informācijas tehnoloģiju jomas attīstību. Teiktais attiecas gan uz privātā sektora pārziņiem, gan arī uz valsts un pašvaldību iestādēm. Šajā sakarā jānorāda, ka personas datu apstrādes pamatprincipi paliek nemainīgi. Vispārīgās datu aizsardzības regula ievieš stingrākas prasības attiecībā uz personas datu apstrādi, jo tas nepieciešams sakarā ar tehnoloģiju straujo attīstību. Līdz ar to, pārziņiem, kuri ir pienācīgi ievērojuši normatīvajos aktos noteiktās tehniskās un organizatoriskās prasības, veikusi personas datu apstrādi atbilstoši paredzētajam mērķim un nepieciešamajā apjomā, regulā noteikto papildu prasību ieviešana lielas problēmas neradīs.

Tomēr, veicot dažāda veida personas datu apstrādi, pārziņi, tajā skaitā arī Valsts policija, arī šobrīd saskaras ar vairākiem problēmjautājumiem, jo īpaši gadījumos, kad saskaras tādas cilvēka pamattiesības, kā tiesības saņemt informāciju un tiesības uz personas datu aizsardzību, piemēram, īstenojot tiesības iepazīties ar lietas materiāliem, neatkarīgi no attiecīgā procesa veida (krimināllietā, administratīvā pārkāpuma lieta utt.).

Pētījuma mērķis ir izpētīt fizisko personu datu aizsardzības pamatnostādnes, īstenojot tiesības iepazīties ar lietas materiāliem un saņemt to apliecinātas kopijas. Pētījuma uzdevumi: noteikt pamatprasības un pamatnostādnes, kuras jāievēro, iepazīstinot personu ar lietas materiāliem;

konstatēt un noteikt pamatprasības, kuras jāievēro, izsniedzot lietas materiālu apliecinātas kopijas.

Pētījuma metodes: analīzes, komparatīvā, induktīvā, deduktīvā un loģiskā metode.

Tiesību uz informāciju un tiesību uz personas datu aizsardzību īpatnības

Tiesības saņemt informāciju ir garantētas Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 100. pantā kā tiesību uz vārda brīvību sastāvdaļa. Tiesības uz informāciju ietvertas arī Latvijai saistošajos starptautiskajos līgumos – Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijā un Starptautiskajā paktā par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām. Šīs tiesības ietvertas arī Vispārējā cilvēktiesību deklarācijā.

„Latvijas Republikas Satversmes 100. panta tvērumā ietilpst cilvēka tiesības uz informāciju plašākā nozīmē – proti, ne tikai saņemt valsts sniegto informāciju, bet arī to aktīvi meklēt (aktīvi pieprasīt)”¹.

Tiesības uz informāciju kā tiesību uz vārda brīvību sastāvdaļa neatņemami ir viens no demokrātiskas sabiedrības pamatiem. Proti, tiesības uz informāciju tiek panāktas, ja valsts pārvalde ir atklāta, pieejama un tās darbība ir pārskatāma. Tiesību uz informāciju īstenošanas rezultātā sabiedrība var pārliecināties, vai valsts pārvalde darbojas sabiedrības interesēs.

Cilvēktiesību piemērošanā būtiski ir panākt taisnīgu līdzsvaru starp sabiedrības interesēm un katra atsevišķa indivīda tiesību aizsardzību.

Saskaņā ar Satversmes 96. pantu ikvienam ir tiesības uz privātās dzīves, mājokļa un korespondences neaizskaramību. Tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību ietvertas arī Eiropas cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 8. pantā un Eiropas Savienības Pamattiesību hartas (turpmāk – Harta) 7. pantā. Tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību ietver arī personas tiesības uz jebkuru savu datu aizsardzību². Turklāt Hartas 8. pantā ir īpaši norādīts, ka ikvienai personai ir tiesības uz savu personas datu aizsardzību, bet šie dati ir jāapstrādā godprātīgi, noteiktiem mērķiem un ar attiecīgās personas piekrišanu vai ar citu likumīgu pamatojumu, kas paredzēts tiesību

aktos. Ikvienam ir pieejas tiesības datiem, kas par viņu savākti, un tiesības ieviest labojumus šajos datos. Lai nodrošinātu efektīvu personu tiesību aizsardzību, datu aizsardzības regulējums sīkāk noteikts Eiropas Parlamenta un Padomes 1995. gada 24. oktobra direktīvā 95/46/EK par personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti un Fizisko personu datu aizsardzības likumā.

Ņemot vērā minēto, rodas jautājums, vai personas, kura vēlas iepazīties ar iestādes rīcībā esošiem lietas materiāliem un saņemt to apliecinātas kopijas, tiesības prevalē pār tās personas tiesībām uz savu personas datu aizsardzību, kuru personas dati ir norādīti lietas materiālos, vai arī tiesību uz informāciju īstenošanai ir zināmas robežas.

Fizisko personu datu aizsardzības pamatprasības un pamatnostādnes, īstenojot personas tiesības iepazīties ar lietas materiāliem

Saskaņā ar Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 260. panta otro daļu personai, kuru sauc pie administratīvās atbildības, ir tiesības kā personiski, tā ar aizstāvja palīdzību (juridiskajai personai – ar pārstāvja starpniecību) iepazīties ar visiem lietas materiāliem, izdarīt no tiem izrakstus, norakstus un izgatavot kopijas, piedalīties lietas izskatīšanā, sniegt paskaidrojumus, izteikt lūgumus, kā arī pārsūdzēt lietā pieņemto lēmumu.

Kriminālprocesa likuma 39. panta pirmās daļas 4. un 5. punkts nosaka, ka prokuroram kā procesa virzītājam ir pienākums izsniegt personai, kurai ir tiesības uz aizstāvību, tiesai nododamās krimināllietas materiālu kopijas vai norakstus (turpmāk – kopijas) vai likumā noteiktajā kārtībā šo personu iepazīstināt ar tiesai nododamās krimināllietas materiāliem; izsniegt cietušajam likumā paredzēto materiālu kopijas. Šā likuma 70. panta pirmās daļas 1. punkts paredz, ka apsūdzētajam pirmstiesas kriminālprocesā ir tādas pašas tiesības kā aizdomās turētajam, kā arī tiesības pēc pirmstiesas kriminālprocesa pabeigšanas saņemt tiesai nododamās krimināllietas materiālu kopijas, kas attiecas uz viņam izvirzīto apsūdzību un viņa personību, ja tās nav izsniegtas agrāk, vai ar prokurora piekrišanu iepazīties ar šiem materiāliem.

Administratīvā procesa likuma 61. pants nosaka, ka administratīvā procesa dalībniekam ir tiesības iepazīties ar lietu un izteikt savu viedokli jebkurā procesa stadijā. Šīs tiesības neaptver informāciju, kas saskaņā ar šā likuma 54. panta otro daļu vai citiem likumiem nav izpaužama.

Autora ieskatā tiesībām iepazīties ar lietas materiāliem ir konstitucionāls statuss. Satversmes 92. pants paredz ikviena tiesības aizstāvēt savas tiesības un likumiskās intereses taisnīgā tiesā. Viens no svarīgākajiem procesuālajiem līdzekļiem, lai īstenotu Satversmē noteikto, ir tiesības iepazīties ar lietas materiāliem. Tomēr tas vien, ka kādas tiesības tiek atzītas par pamattiesībām, nenozīmē, ka tās ir absolūtas un no tām nav izdarāmas atkāpes. Tiesību iepazīties ar lietas materiāliem ierobežojums būtu pieļaujams, piemēram, gadījumos, kad tiesību īstenošana nonāktu pret runā ar citu personu Satversmē garantētajām pamattiesībām, kuras ir svarīgākas par tiesībām iepazīties ar lietas materiāliem.

Fizisko personu datu aizsardzības likuma (turpmāk – FPDAL) 1. pants paredz, ka likuma mērķis ir aizsargāt fizisko personu pamattiesības un brīvības, it īpaši privātās dzīves neaizskaramību, attiecībā uz fiziskās personas datu apstrādi. Satversmes tiesas praksē vairākkārtīgi ir nostiprināta atziņa, ka tiesības uz personas datu aizsardzību ietilpst Satversmes 96. pantā un Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 8. pantā garantēto tiesību uz privātās dzīves neaizskaramību tvērumā³. Ņemot vērā to, ka, īstenojot tiesības uz taisnīgu tiesu un atklājot personai, kuru sauc pie administratīvās atbildības, citu personu personas datus, tiek aizskartas šo personu tiesības uz privāto dzīvi, starp abām pamattiesībām – tiesībām uz taisnīgu tiesu un tiesībām uz personas datu aizsardzību – jānodrošina saprātīgs līdzsvars. Lai pārliecinātos, ka šis saprātīgais līdzsvars ir nodrošināts, nepieciešams konstatēt, ka, pieļaujot iepazīšanos ar visiem lietas materiāliem, kuros atspoguļoti arī citu personu personas dati, tiek sasniegts leģitīmais mērķis, kā arī nepastāv alternatīvi mērķa sasniegšanas līdzekļi, kuri būtu tikpat iedarbīgi un kurus izvēloties, citu personu pamattiesības uz privātās dzīves neaizskaramību tiktu ierobežotas mazāk.

Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 260. panta otrajā daļā ietvertās tiesības iepazīties ar lietas materiāliem ļauj sasniegt būtisku leģitīmo mērķi, proti, īstenot Satversmes 92. pantā garantētās personas tiesības uz taisnīgu tiesu, tomēr šis mērķis būtu tikpat lielā mērā sasniedzams arī ar mazāk privāto dzīvi ierobežojošiem līdzekļiem, aizklājot tādas personas datus, kuri konkrētā mērķa sasniegšanai nav nepieciešami. Līdzīga atziņa ir pausta arī Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2013. gada 23. janvāra spriedumā lietā Nr. SKA-41/2013, kurā tiesa atzina, ka līdzsvars starp tiesībām uz aizstāvēšanos un

tiesībām uz ierobežotas pieejamības informācijas aizsardzību „ir panākams, dodot iespēju iepazīties ar visiem lietas materiāliem, izņemot ierobežotas pieejamības informāciju – piemēram, sagatavojot tādu dokumentu, no kura būtu izņemta ierobežotas pieejamības informācija [..]. Tādā veidā netiek pārkāptas personas tiesības uz aizstāvēšanos, lai gan tās tiek ierobežotas”⁷⁴.

Minēto tiesību normas interpretāciju apstiprina arī jaunākos procesuālajos normatīvajos aktos ietvertās tiesību normas attiecībā uz pieeju lietas materiāliem. Piemēram, Administratīvā procesa likuma 61. pants paredz, ka administratīvā procesa dalībniekam ir tiesības iepazīties ar lietu, taču šīs tiesības neaptver informāciju, kas saskaņā ar šā likuma 54. panta otro daļu vai citiem likumiem nav izpaužama. Par šajā tiesību normā minēto „citu likumu” būtu uzskatāms arī FPDAL. Arī Kriminālprocesa likuma 451. panta pirmā daļa paredz tiesības iepazīties ar materiāliem, kuri aizskar šīs personas intereses un tiesības, izņemot likumā paredzētos gadījumus, bet, pastāvot objektīvai nepieciešamībai, drīkst iepazīties ar visiem krimināllietas materiāliem un lūgt izgatavot to lietas materiālu kopijas, kuri aizskar šīs personas intereses un tiesības. Savukārt Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 41. panta 2. punkta „b” apakšpunkts noteic ikvienas personas tiesības piekļūt materiāliem, kas uz to attiecas, ievērojot konfidencialitātes, kā arī profesionālā noslēpuma un komercnoslēpuma likumīgas aizsardzības apsvērumus.

Tā kā persona, kuru sauc, piemēram, pie administratīvās atbildības, lielākoties citu personu personas datus iegūs, lai īstenotu savas tiesības un tiesiskās intereses, šo var uzskatīt par tādu personas datu apstrādi, kas veikta saskaņā ar FPDAL 7. panta 6. punktu, proti, datu apstrāde ir nepieciešama, lai, ievērojot datu subjekta pamattiesības un brīvības, realizētu pārziņa vai trešās personas likumiskās intereses, kurai personas dati atklāti. Tādējādi kompetentajai iestādei (procesa virzītājam), nodrošinot piekļuvi lietas materiāliem, pašai ir jāvērtē, vai ir ievērotas datu subjekta pamattiesības un brīvības, un tiesību īstenošanai ir nepieciešami visi lietas materiālos ietvertie fiziskas personas dati, kā arī to, cik liels varētu būt iespējama personas privātās dzīves aizskārums, un personas datu atklāšanas sekas. Piemēram, administratīvā pārkāpuma lietā iesaistītās personas vārds un uzvārds varētu būt nepieciešams, lai persona, kuru sauc pie administratīvās atbildības, spētu īstenot procesuālās tiesības vai administratīvā pārkāpuma lietas materiālos ietvertā

informācija būtu viegli uztverama un objektīvi saprotama. Vienlaikus citas personas dzīvesvieta vai darbavietas adreses atklāšana, ja tā nav nepieciešama personas, kura iepazīstas ar lietas materiāliem, tiesību un tiesisko interešu aizsardzībai, varētu radīt papildu apdraudējumu un emocionālo stresu tai personai, kuras personas dati tiek atklāti. Tāpat īpaša uzmanība un aizsardzība ir veltāma nepilngadīgu personu datiem. Ja persona, kuras pienākumos ietilpst iepazīstināšana ar lietas materiāliem, konstatē, ka persona, kura iepazīstas ar lietas materiāliem, mērķi tādā pašā kvalitātē var sasniegt, nesāņemot vai sāņemot mazāk personas datus, šo datu nodošanai un apstrādei saskaņā ar FPDAL 7. panta 6. punktu nebūtu tiesiska pamata.

Papildus tam norādāms, lai FPDAL 7. panta 6. punkts būtu tiesiskais pamats personas datu apstrādei, ir jāveic pārziņa vai trešās personas likumisko interešu sabalansēšana ar datu subjekta pamattiesībām un brīvībām. Tas ir, kādas tieši reālas un pastāvošas pārziņa vai trešās personas likumiskās intereses jāīsteno, vai personas datu apstrāde ir nepieciešama šo likumisko interešu realizēšanai, vai nepastāv datu subjektu mazāk ietekmējošas metodes, jāizvērtē, vai pārziņa un trešās personas likumiskās intereses ir jāvērtē augstāk nekā datu subjekta pamattiesības un intereses, jāprecizē, kādas papildus speciālās garantijas tiks nodrošinātas datu subjektiem viņu personas datu apstrādes gadījumā, vai un kā tiks demonstrēta atbilstība FPDAL noteiktajam (piemēram, kāda informācija tiks sniegta datu subjektiem), kas notiks, ja datu subjekts izmantos savas tiesības iebilst pret savu personas datu apstrādi saskaņā ar FPDAL noteikto.

Datu aizsardzības prasību ievērošanas un datu subjekta tiesību un tiesisko interešu ievērošanas nozīmīgums policijas iestāžu darbā ir apstiprināts arī Eiropas Savienībā, 2016. gada 27. aprīlī pieņemot Eiropas Parlamenta un Padomes Regulu (ES) 2016/679 par fizisku personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi, ko veic kompetentās iestādes, lai novērstu, izmeklētu, atklātu noziedzīgus nodarījumus vai sauktu pie atbildības par tiem vai izpildītu kriminālsodus, un par šādu datu brīvu apriti, ar ko atceļ Padomes Pamatlēmumu 2008/977/TI (turpmāk – Direktīva Nr. 2016/679). Direktīvas 2016/679 7. apsvērumu punktā ir norādīts, ka augsta līmeņa personas datu aizsardzības nodrošināšana fiziskām personām ir būtiska, lai sasniegtu direktīvas mērķus, kā arī ir jāstiprina datu subjektu tiesības un to personu pienākumi, kas apstrādā personas datus. Saskaņā ar Direktīvā

Nr. 2016/679 ietvertajiem datu apstrādes pamatprincipiem jebkurai policijas veiktajai personas datu apstrādei ir jābūt likumīgai, godprātīgai un pārredzamai attiecībā uz attiecīgajām fiziskajām personām un jātiek īstenotai tikai konkrētos likumā paredzētos nolūkos. Personas dati jāapstrādā tikai tad, ja apstrādes nolūku nav iespējams pienācīgi sasniegt citiem līdzekļiem. Ievērojot minēto, konstatējams, ka arī Valsts policijai, pildot savas funkcijas, ir svarīgi ievērot ikvienas personas tiesības uz personas datu aizsardzību.

Raksta autora ieskatā būtu aizklājami tādi citu personu dati kā adrese, tālruņa numurs, elektroniskā pasta adrese, informācija par nepilngadīgajiem bērniem, ja vien personai, kura iepazīstas ar lietas materiāliem, nav īpaša pamatojuma šo informāciju iegūt, piemēram, prasības pieteikumam tiesā, personai var būt nepieciešamas ziņas par citas personas deklarēto dzīvesvietas adresi.

Fizisko personu datu aizsardzības pamatprasības un pamatnostādnes, īstenojot personas tiesības saņemt lietas materiālu apliecinātas kopijas

Īstenojot personas tiesības saņemt lietas materiālu kopijas, ir jāievēro raksta iepriekšējā nodaļā norādītās prasības par fizisko personu datu aizsardzību.

Vienlaikus jāievēro, ka, piemēram, Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa 260. pantā vārdu „kopija” likumdevējs nav lietojis tādā pašā nozīmē, kā tas skaidrots Ministru kabineta 2010. gada 28. septembra noteikumu Nr. 916 „Dokumentu izstrādāšanas un noformēšanas kārtība” (turpmāk – noteikumi Nr. 916) 54. punktā. Proti, likumdevējs nav atbrīvojis datu pārzini no pienākuma ievērot personas datu aizsardzības prasības, bet gan tikai konkretizējis lietas dalībnieku tiesības iegūt to informāciju, kas ir datu pārzina rīcībā un kas ir nepieciešama lietas dalībnieka tiesisko interešu aizsardzībai. Ja lietas dalībnieks savas tiesības, piemēram, uz

pārsūdzību var īstenot, tikai iegūstot tādu dokumenta kopiju vai norakstu, kurā nav aizklāti citu personu personas dati, tad, ievērojot šīs intereses nozīmību, šāda kopija lietas dalībniekam arī būtu izsniedzama.

Prasības dokumenta oriģināla, atvasinājuma (noraksts, izraksts vai kopija) un dublikāta izstrādāšanai vai noformēšanai, lai tas iegūtu juridisku spēku, noteic Dokumentu juridiskā spēka likums. Tādējādi, ja dokumenta atvasinājums ir noformēts atbilstoši minētā likuma un noteikumu Nr. 916 prasībām, nav pamata uzskatīt, ka tam nav juridiska spēka. Vienlaikus ir nepieciešams izvēlēties piemērotāko dokumenta atvasinājuma formu. Piemēram, nepārrakstot atsevišķas oriģinālā dokumenta daļas (personas datus vai citu ierobežotas pieejamības informāciju), nav pamata šo atvasinājumu noformēt kā dokumenta kopiju, bet gan ir jāievēro noteikumu Nr. 916 50. punkta prasības attiecībā uz dokumenta izraksta izgatavošanu.

Kopsavilkums

Jebkurai valsts un pašvaldības iestādei pēc attiecīga pieprasījuma saņemšanas, iepazīstinot ar lietā esošiem materiāliem un izsniedzot to kopijas, ir jāvērtē lietas materiālos esošais personas datu apjoms, ievērojot mērķi, kuram attiecīgā persona vēlas izmantot saņemto informāciju. Šī prasība attiecas uz visu lietu klasifikāciju, proti, nav nozīmes, vai attiecīgā lieta ir veidota kriminālprocesa, administratīvā pārkāpuma lieta, civilprocesa vai administratīvā procesa kārtībā. Iestādei ir jāsniedz tikai tā informācija, kas ir nepieciešama konkrētā mērķa sasniegšanai. Īstenojot personas tiesības iepazīties ar lietas materiāliem un izsniedzot to kopijas, ir obligāta prasība anonimizēt citu datu subjektu personas kodus un dzīvesvietas adreses, pārējās informācijas anonimizācija ir atkarīga no mērķa, proti, kāpēc attiecīgā pieprasāmā informācija ir izsniedzama.

Atsauces

- ¹ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2007. gada 8. jūnija spriedums lietā Nr. SKA-194/2007.
  - ² Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2016. gada 8. aprīļa sprieduma lietā Nr. SKA-15/2016 (A420617410) 6. punkts.
  - ³ Satversmes tiesas 2015. gada 16. jūnija spriedums lietā Nr. 2015-18-01.
  - ⁴ Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2013. gada 23. janvāra sprieduma lietā Nr. SKA-41/2013 9. punkts.
-

Abstract

In the article the author analyzes the problems of realization of the right to get acquainted with the materials of the case (an integral part of the right to information), to obtain their copies with the right to protect personal data of individuals in order to study the principles of their joint implementation. In order to understand the essence of the problem, the author, through legislative norms and judicial practice, analyzes and notes in this article the main features of the implementation and the essence of both rights.

The scientific base of this research is the legislative base (normative acts regulating both rights) and judicial practice.

This article deals with a problem that was not previously researched. The article specifies the criteria that must be taken into account and applied in practice to balance the implementation of both rights.

Аннотация

В статье автор анализирует проблематику реализации права на ознакомление с материалами дела (неотъемлемая часть права на информацию), получения их копий и права на защиту персональных данных физических лиц с целью изучить основные положения их совместной реализации. Для того, чтобы выявить суть проблемы, автор статьи при помощи законодательных норм и судебной практики анализирует суть обоих прав и определяет основополагающие принципы их реализации.

Научной базой данного исследования являются нормативные акты, регламентирующие оба права, и судебная практика.

Данная статья затрагивает проблематику, которая ранее не была исследована. В статье указаны критерии, которые нужно учитывать и применять в практике сбалансированной реализации обоих прав.